

Matsapa a rona a go nna mogolo go feta

Badirisi ba dilatlhwa ba ba iperekang ba thusa thata ka go dirisiwa gape ga dilatlhwa

Badirisi ba dilatlhwa ba ba iperekang mo Aforikaborwa ba na le seabe se se botlhokwa mme gantsi ga ba tsewe tsia ka tiro eno ya boleng jo bogolo ya go dirisiwa gape ga dilatlhwa. Go tshwanetse ga batlwa ditsela tsa go dira gore ba kgone go nna le seabe mo go direng ditshwetso ka ditiro tsa go olelwa ga matlakala le ka mananeo a mo loagong a go dirisa dilatlhwa, Mop Derick Blaauw wa Sekolo sa Dithuto Tsa Ikonomi o bolela jalo.

Dingwaga di le 10 tse di fetileng, o ntse a le mongwe wa babatlisisi mo nageng yotlhe ka ga thuso e badirisi ba dilatlhwa ba ba iperekang ba nang le yone mo Aforikaborwa.

(Buisa go le gontsi)

Badirisi ba dilatlhwa mo bokateleng jwa matlakala ba aroganya matlakala. Dithutopatlisiso tse di farologaneng di fopholetsa gore Aforikaborwa e na le badirisi ba dilatlhwa ba ba iperekang ba ba fa gare ga 60 000 le 90 000 ba ba selang dilatlhwa mo mebileng, mo go katetsweng matlakala gone, mo tikologong le ba ba di rorang ka dibene.

Mop Blaauw, yo e leng mongwe wa babatlisisi-bagolo mo porojekeng eno, a re badirisi ba dilatlhwa ba ba iperekang ba golaganya ka tsela e e botlhokwa ditirelo tsa bommasepala le ditirelo tsa ditheo tsa poraefete tsa kgwebo, ka gonne ba tlosa "matlakala" fa thoko ga mebila le kwa mafelong a go katelwang matlakala kwa go one gore a ye go dirisediwa ikonomi gape.

Badirisi ba dilatlhwa ba ba iperekang ba thusa thata ka go dirisiwa gape ga dilatlhwa.

Boemo jwa rona jwa madi

Metswedi ya madi a rona a go tsamaisa tiro ke go tshegediwa ka madi a puso, a re a kolotwang le thuso ya madi a a tswang kwa pusong, le madi a rona a lotseno a ditiro tsa rona le dipeeletsomadi tsa rona. Re dirisa madi ano a go tsamaisa tiro go tlamela ka ditirelo le go tlhokomela mmogo le go tokafatsa didirisiwa tsa rona gore re kgone go tihanela YBB le bana-le-seabe ba rona boleng.

Go laola lotseno lwa madi a rona le go a dirisa, jaaka go tihlosiwa mo bajeteng ya rona ya ngwaga le ngwaga, ke selo sa konokono se se tla tlasang pholo le go tshwarelela ga boemo jwa rona jwa ditšhelete, e leng selo se se batlegang pele gore re fitlhelele maikaelelo a rona a a logetsweng maano jaaka go nna setheo se se leng seoposengwe sa maemo a a kwa godimo thata a dithuto tsa akatemi.

Batsayakarolo ba ba tlang go una molemo

Bana-le-seabe botlhe ba rona ba solegelwa molemo fa boemo jwa madi jwa YBB bo nonofile. Go tshwarelela ga boemo jwa ditšhelete go re thusa go boloka dituediso tsa rona e le tse di kgonang go duelelwa ke baithuti ba ga jaanong le ba mo isagweng le ba malapa a bone, fa re ntse re ba ruta thutogodimo. Seno gape se raya gore re tla kgona go duela badiri ba rona madi a a utlwalang le go tihomamisetsa ba ba re tshegetsang ka madi le DHET gore re dirisa madi a ba re thusang ka one ka botlhale, re tlhokomela setšhaba ka se ba se tlhokang malebana le thutogodimo.

Dikgang tsa didirisiwa tse di bonagalang (maikaelelo kgotsa dikgonagalo) tse di amegang

Le mororo Thuso 4 (go tshwarelela ga boemo jwa ditšhelete) e le selo sa konokono se re tihomileng mogopolo thata mo go sone, mekgele yotlhe ya rona le dithuso tse dingwe le tsone di tlele go amega, ka gonne re tlhoka madi a go di fitlhelela le go di tsenya tirisong.

Dikotsi tse di akareditsweng

Dikotsi tsa konokono ke dilo tse re sa tihomamisegeng ka tsone mo setheong sa thutogodimo (ka sekai letsholo la go laolwa ga melawana ya dituediso), le go lwela phetogo ya mokgatlho (ka sekai, thuto ya mahala e e dirang gore go ikaegwe thata ka puso).

Dikotsi tse dingwe tse di kwa godimo rejjisetara ya rona ya kgonego ya go nna le ditatlhegelo tsa madi le tsone di a amega, ka gonne re tlhoka madi a ditiro tsotlhe tse di golaganang le di tsone. (Tseno ke dikotsi tse di amanang le digang tsa akatemi, go ikobelwa ga melao - ka sekai ka melao ke melawana ya tsa ditšhelete - dikotsi tse di amang le botshelo jwa baithuti, dikotsi tsa IT, go gweba le dikotsi tsa go dirwa ga tiro.

Dithoto tsa Matheriale:

Go tlhomamisa gore boemo jwa ditšhelete jwa YBB ke jo bo kgonang go tshwarelela

Ka go aba ditsompelo tsa rona ka tsela e e tshegetsang maano a rona a tiro ya konokono, re sireletsa boemo jwa lobaka lo lo leele jwa boemo jwa ditšhelete jwa yunibesiti.

E re ka re ne re kgaatlhegela go tokafatsa leano la rona la lobaka lwa bolelee jo bo mo magareng, re ne ra kwala **bajete ya dingwaga di le tharo** ya 2021-2023. E re ka go le botlhokwa go tsenyeletsa diphelelo tse di seng monate tsa madi tse re neng re ise re itse ka tsone tsa Covid-19, re ne ra kwala bajete e re neng re tla e dirisetša go lekanya diphelelo tse di seng monate tsa madi ka ntsha ya leroborobo. Re ne ra dira seno pele re akanyetsa ditlamorago dipe tse di seng monate tsa madi tse leroborobo le neng le tšile go re bakela tse dingwaga di le mmalwa tse di tlang.

Fa o batla go sekaseka ditlamorago tse di seng monate tsa madi tse go nang le kgonego ya gore di nne gone, re tlhama maemo a a sa tshwaneng a mo go one re dirang diphopholetso di le mmalwa tsa ka kakaretso le tse di amanang le madi mmogo le kgonego ya go nna le ditatlhegelo tsa madi (se re se bitsang Sekao sa Ditlamorago Tse di Seng Monate Tsa Ditšhelete).

Mo lobakeng lo lo khutshwane le lo lo mo magareng (2021 go fitlha ka 2024), re ne re tlhomile mogopolo mo go tšhatlhobeng gore **metšwedi ya ditšhelete** ya YBB e ne e le mo kotsing go le go kae ka diphopholetso mmogo le la dikotsi tsa kgonego ya go nna le ditatlhegelo madi tse re di tšhamileng. Bajete ya lotseno, e e neng e fetotswe go ya ka ditlamorago tse di seng monate tsa ditšhelete tse go neng og ka direga gore di nne gone, e ne ya dirisiwa fa go ne go dirwa bajete jaaka thulaganyo e e kwa godimo ya bajete ya 2021 – 2024. Sekao seno sa Ditlamorago Tse di Seng Monate tsa Madi se ne sa amogelwa ke diyunibesiti tsa Aforikaborwa jaaka sa mokgwa o o gaisang yotlhe wa tiro (Universities South Africa [USAf]).

Re tšwelela pele go tšhabolola **Sekao sa Ditlamorago Tse di Seng Monate Tsa Madi** le leano la go fokotsa bomasisi jwa diphelelo tseo fa re tšwelela pele go amogela tshedimosetso go ya pele, re dirisa sekao seno jaaka se re simololang mo go sone gore se kaele dikotšwetso tse re di dirang, tse di ka nngang tsa ntsafadiwa kgotsa tsa fokodiwa. Re nna re tlhomile mogopolo thata mo botsamaising jwa ditšhelete le go akaretša polelelopele ya ka fa ditlamorago di tšileng go nna ka gone fa re tšhabolola bajete ya 2021-2023.

Bajete ya dingwaga di le tharo e ne ya kwalwa go ya ka melaometho e e amogetšweng e e dirilweng go ya ka fa tota maemo a lotseno lwa madi a tšileng go nna ka gone mo isagweng, a morago ga moo a neng a dirwa gore e nne ditshenyegelo tse yunibesiti e tla di “kgonang”.

Palelelo ya metšwedi ya konokono ya lotseno e ne ya ela tšhoko thata, go akanyediwa tshedimosetso yotlhe ya bosheng e e neng e le teng. Ka 2020 **direšio tse di bajetetsweng tsa ditshenyegelo tsa lotseno** lwa madi tse di fa tšase fano, di ne tsa dirisiwa jaaka motheo wa go balelela bajete ya ditshenyegelo tse di kwa godimo thata.

- > Ditshenyegelo tsa badiri jaaka peresente ya lotseno lwa madi.
- > Ditshenyegelo tsa go tsamaisa kgwebo jaaka peresente ya lotseno lwa madi.

- > Ditshenyegelo tsa madi a go simolola kgwebo jaaka peresente ya lotseno lwa madi.

Mo dikarolong tse di latelang, re tšalosa ka fa re tšamelang ka gone matsholo a ditogamaano tsa rona ka madi ka 2021 le ka fa re kgaogantseng madi a rona ka gone gore a re thuse go fitšhelela mekgele ya rona le go tšenya dithuso tsa rona tirisong.

Go tshegetsa matsholo a rona ka madi

Re dirisa letlole la rona le re le logetseng maano go beeletsa madi mo diporijekeng tse di logetšweng maano tse di kgethegileng mo godimo ga go lolamisa ditiro tšotlhe le go aba ditsompelo (ka bajete e e tšwaelegileng e re dirang ka yone) ka leano le sekao sa katlego ya yunibesiti. *(Buisa go ya pele ka diporojeke tšeno tse di logetšweng maano mo tšebeng 43 mo karolong ya leano la rona.)*

Komiti ya botsamaisi ya yunibesiti e ne ya amogela semmuso kabo ya matlole a a logetšweng maano.

Madi a a abilweng go ya ka mokgele/ thuso ka nngwe

Segoke sa APP	Boleng jwa Ranta mo kabong R'000	% ya kabo
Thuso 3:	1 148 000	2%
Mokgele 1	2 995 931	6%
Mokgele 2	5 000 000	10%
Mokgele 3	3 349 060	7%
Mokgele 4	900 000	2%
Mokgele 5	201 800	0%
Mokgele 6	36 405 209	73%
Palogotlhe ya madi	50 000 000	100%

Mo bogautshwaneng: ditšhono le dikgwetlho tsa go diragatsa leano la rona

Koketsego ya tuediso ya dithuto e DHET e e kopileng fa e sa le ka 2016 e ntse e theilwe mo lenaaneng la tšhatlogo-dithwatšhwa (CPI). Selekanyo sa CPI ga se emele tšhatlogo ya dithwatšhwa e e tšhokegang go tsamaisa yunibesiti mme re leba se re se bitsang Tšhatlogo-Dithwatšhwa ya Thutogodimo (Higher Education Price Index [HEPI]) jaaka sedirisiwa se se botoka sa go lekanya seno.

Go okediwa ga madi ao ka gale diyunibesiti di thusiwa ka one go bakile tšhaelo ya madi – tšhaelo ya madi e e ntšeng e gola ka gonne infoleišene ya thutogodimo e gola ka lebelo go gaisa dikoketsego tsa madi a go thuswang ka one.

Se diyunibesiti di tšhwanetseng go se dira

Diyunibesiti di tšhwanetse go fetola tsela e di dirisang madi ka yone tumalanong le diphetogo tsa dithwatšhwa (tse di balelelwang go ya ka HEPI) fa e le gore di batla go boloka selekanyo se se tšhwanang sa boleng le dipholo tsa tiro ya tsone. Le fa go ntse jalo, fa go fopholediwa dipatšafalo tsa

bajete yotlhe, gape diyunibesiti di tshwanetse go akanyetsa go fetofetoga ga bontsi jwa baithuti ba tsone jo bo theilweng mo go se se bidiwang Tshupane ya Bontsi jwa Baithuti ba Thutogodimo (Higher Education Volume Index [HEVI]),

Ditlamorago tse di seng monate tsa ditšhelete tsa lobaka lo lo khutshwane le tsa lobaka lo lo mo magareng tse di bakilweng ke leroroboro la Covid-19 di ka tsenngwa mo dikgwethong tsa rona go bona gore di tšile go nna jang lobakanyana go tloga jaanong.

Leano la rona la go fokotsa bomasisi jwa ditlamorago tseno

Jaaka karolo ya leano la go fokotsa bomasisi jwa ditlamorago tseno, go tšhomamisa gore isagwe ya rona e kgona go tšwarelela, re ile ra leba Sekao sa rona sa Ditlamorago Tse di Seng Monate tsa Boemo jwa Ditšhelete le go tsenyeletsa mabaka a farologaneng a dikotsi tse go ka diregang gore di nne gone mo tekanyetsokabongmadi e re tšileng go e golola ya 2021-2023.

Go ka direga gore ditlamorago tseo di akaretse dithuso-madi tse di kwa tlase tsa maikaelelo otlhe tse di bakilweng ka ntlha ya phokotsego ya dipholo tsa 2021 le dithuso-madi tse di kwa tlase tsa maikaelelo otlhe le thuso ya madi e e tšwaetsweng go thusa diyunibesiti ka ntlha ya mathata a ditšhelete a puso e nang le one, gareng ba mabaka a mangwe.

Le fa go ntse jalo, dilo tse di ka fitlhelelwang ke yunibesiti di lekanyeditswe fa go sena mokgwa o o tšwarelelang wa bosetšhaba wa go tšhegediwa ka madi. Kakanyo ya rona ke gore mokgwa o NSFAS e o dirisang le one ga o kgone go tšwarelela le gore, ka ntlha ya go oketsega thata ga baithuti ba ba tšwanelegang ba NSFAS, mokgwa ono o ka nna wa nna mo kotsing ya go sa kgone go tšwarelela mo setheong sa thutogodimo.

Gape re bona ditšhono dingwe tsa go tokafatsa tsela e re dirisang ditsompelo tsa rona ka yone, segolobogolo fa re akofisa leano la rona la dijethale la kgwebo le mokgwa o o kopantsweng wa go ithuta.

Ponelopele ya mo isagweng: re ka boloka boemo jwa madi jang bo itsetsepetse

Fa re ntse re leka go boloka boemo jwa rona jo bo siameng jwa ditšhelete, re tla nna re beile leitho thata gore go diregang ka go tšhegediwa ga thutogodimo ka madi le ka ditlamorago tse di seng monate tse go iseng go itsiwe sepe ka tsone tsa leroroboro. Mo teng ga setheo sa rona, re tšile go tšwanelwa ke go tšepa mogopolo mo go nneng le mefuta e e farologaneng ya lotseno lwa madi le go dira gore e dire ka bottlalo, re tokafatse ditshenyegelo tsa go tsamaisa setheo sa rona ka katlego le ka tsela e e mosola, re tokafatse tiriso ya didirisiwa tsa rona le go laola leano la rona la go fokotsa bomasisi jwa ditlamorago tseno tse di seng monate le go tlhokomela madi thata.

Go botlhokwa thata gore mokgwa wa go tshegetsatsa thutogodimo le NSFAS ka madi o tshegetse boemo jwa ditšhelete jwa ditheo tsa puso tsa thutogodimo. Fa seo se sa direge, go tšwarelela ga boemo jwa ditšhelete jwa ditheo tseno go ka tsena mo kotsing mo e leng gore ditheo dingwe di ka nna tsa lathegelwa ke go gaisana ga tsone le tse dingwe mo mmarakeng le go lathegelwa ke kgono ya tsone ya go tšaleletsa dikgono le kitso mo ikonoming ya Aforikaborwa.

YBB e tla tšwelela go tsaya karolo ka tlhagafalo mo go tšhameng mokgwa wa mo isagweng wa go tshegetsatsa ditheo tse dingwe ka madi. Re nna re ikemiseditse go dira mmogo le DHET go tšhomamisa gore YBB e dira sentle le go tšwarelela mme gape le go sireletsa go dira ga yone ka tšhomamo le go kgona go tšwarelela ga ditheo tsa thutogodimo tsa Aforikaborwa.

Tshekatsheko ya ditšhelete

Eno ke pego ya modulasetulo wa Komiti ya Ditšhelete wa Lekgotla gape ke Mokaedi-Mogolo: Wa Ditšhelete le Dikago.

Boikaelelo jwa pego eno ke go naya pego ka tshobokanyo ya ditšhelete tsa 2021 le go tšamela ka tshedimosetso ka ga bajete le dithulaganyo tsa go laola bajete, le go tšamela ka dintlha-kakaretso tse di amanang le diphithelolelo ka tsa ditšhelete.

Go dira bajete le ditsela tsa go laola dithulaganyo tsa bajete

Ka nako ya thulaganyo ya bajete, re ne re dirisa bajete e e kwa godimo jaaka thulaganyo ya bajete. Mo go yone re ne ra akanyetsa Leanotiro la Ngwaga le le amogetsweng semmuso, go solofetsa ga ditshupane le ditshupo, ditlamorago tse di seng monate tsa leroroboro la Covid-19, leano la YBB la go fokotsa bomasisi jwa tsone le tshedimosetso e nngwe ya ditšhelete e e leng teng.

Mafapha a a farologaneng a botsamaisi a ne a tšwara metlotlo ya dibajete a tšhomile mogopolo mo dilong tse di latelang:

- > dintlha-kakaretso ka ditšhelete tsa letseno lengwe le lengwe;
- > ditlamorago tsa leroroboro mo dipholong tsa rona tsa 2020 le thulaganyo ya go kwadisiwa ga baithuti ba 2021-2023;
- > go fetolwa ga bajete ya madi a go tsamaisa tiro gore e nne tsela e ntšha ya go dira ya go lepalepana le mathata morago ga Covid-19;
- > go rulaganya merero ya badiri, go akaretsa le thulaganyo ya go fokotsa bomasisi jwa ditshenyegelo tsa go duela badiri tsa lobaka lo lo mo magareng; le
- > Dikotsi le matshwenyego a go ka diregang gore a nne gone

Dintlha-Kakaretso ka tsa Ditšhelete

Tsweetswee tobetsa fano go bona dintlha-kakaretso ka tsa ditšhelete le fano go bona tshobokanyo ya ka fa re tsentseng boleng ka gone mo ikonoming le go fitlhelela mekgele ya rona ya ditšhelete.

POLELO YA LEKGOTLA KA GO ADIMA MADI

Yunibesiti e ne ya tsenela tumalano ya lobaka lo lo leele ya kadimo-madi kwa Development Bank of South Africa ka 2021 go ya ka Ditatamane tsa Ditšhelete tsa Ngwaga le Ngwaga.

Polelo eno e ne ya amogelwa semmuso ke Lekgotla la YBB ka di 23 Seetebosigo 2022.